Ik kon gewoon libellen blijven vangen als ik dat nodig vond. Ik moest echter wel oppassen dat ik me niet ging bezondigen aan het bewust vangen van de beschermde soorten. Zelfs toen ik vertelde dat in het bewuste gebied wel degelijk een beschermde soort vrij veel voorkomt, en ik om zeker te zijn van mijn waarneming zou kunnen overwegen deze toch te vangen, was het geen probleem. Het zit namelijk zo: als ik in opdracht libellen inventariseer en daarbij af en toe een exemplaar vang, louter om de soortnaam vast te stellen en het dier dan weer loslaat, dan ben ik niet in de geest van de wet in overtreding. Als ik een niet beschermde soort vang is het helemaal geen probleem, maar als ik per ongeluk een beschermde soort vang, dan moet dat worden beschouwd als een ongelukje. Vergelijk het met een zeevisser die een dolfijn in zijn netten krijgt, dat is bijvangst; die visser doet dat niet opzettelijk en is daarom niet strafbaar.

Wat is de conclusie uit dit verhaal? Om ongestoord libellen te kunnen vangen kun je maar beter de volgende richtlijnen te volgen:

1. Zorg dat je een opdracht hebt of een bewijs dat je voor de Vlinderstichting of IBN werkt.
2. Vang niet bewust beschermde soorten.
3. Laat de gevangen dieren na afloop altijd los (dat hoeft volgende de wet weliswaar niet met de niet beschermde soorten, maar de wetshandhavers kennen het onderscheid tussen de soorten niet).

Blijft natuurlijk de ethische vraag of je überhaupt wel zou moeten vangen als dat nergens voor nodig is. En dan: wie bepaald wat nodig is? Als je een goed waarnemer wilt worden zul je de dieren toch een keer moeten leren kennen en dan is het zelfs zonder opdracht nodig de dieren af en toe te vangen. En wat dacht je van vlinders? Voor vlinders geldt precies hetzelfde als voor libellen. Ook voor het plukken van planten en paddestoelen overigens.

Al met al vind ik het een goede zaak dat er een rode lijst bestaat, maar dat je de dieren niet mag vangen is natuurlijk bedacht door mensen die niets van libellen weten. Als je ze wilt beschermen moet je zorgen voor beter leefmilieus, het al dan niet vangen van die paar individuen is weliswaar voor de betreffende individuen vervelend, maar doet er niet toe voor het voortbestaan van de soort.

Roelf Pot
roelfpot@wxs.nl

Vondst Gewone bronlibel *Cordulegaster boltonii* in de stad Utrecht

Zondag 8 augustus 1999 deden Liesbeth Bakker en ik een bijzonder merkwaardige vondst. We waren vlak bij bioscoop 't Hoogt in het centrum van Utrecht, op een voor auto's vrijwel onbereikbare plaats. Het was tegen acht uur 's avonds en het miezerde een beetje, zoals het de hele dag al had gedaan. Daar zagen we iets liggen voor ons op de grond. Vanaf enkele meters was duidelijk te zien dat het een overleden libel was. Dat gebeurt wel vaker, een *Aeshna* kom je regelmatig dood tegen in winkelstraten. Deze libel was echter erg zwart met enige felgele vlekken op borststuk en achterlijf. Bij oprapen bleek de eerste indruk juist: een *Cordulegaster boltonii*. Het dier is flink beschadigd, met een geplet borststuk en een kop die snel van de romp afviel. De laatste achterlijfsegmenten ontbreken. Het dier was al vrij hard, maar nog niet geheel ingedroogd. De vleugels zijn relatief onbeschadigd. Het dier zat iets vastgeplakt aan de grond, maar liet snel los. Toch lijkt dit een indicatie dat de bronlibel ter plekke in verse staat op de grond is gekomen. De laatste segmenten ontbreken. Gezien de vorm van de achtervleugel en het ontbreken van het secundair geslachtsorgaan op het tweede segment is het een vrouwtje.

Vragen

De grote vraag is natuurlijk: is deze bronlibel hier op eigen kracht terecht gekomen en vervolgens met menselijke hulp aan haar einde gekomen? Of is er sprake van versleping van het nog levende dier, dat vervolgens in Utrecht kortstondig haar vrijheid hervond?
Als het een zwerver is, waarvandaan kan deze dan afkomstig zijn?
Hoe bijzonder is de vondst in het centrum van een stad als Utrecht?
Hoe uitzonderlijk is een waarneming in augustus?

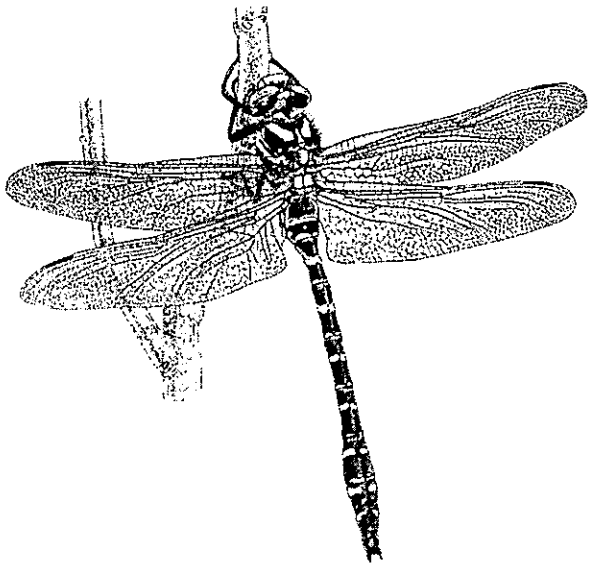

Eerdere zwervers in Nederland

De afgelopen tientallen jaren zijn verschillende meldingen gedaan van *Cordulegaster boltonii* op plaatsen duidelijk buiten het bekende verspreidingspatroon. Deze worden hier besproken.

1. Op 25 juli 1968 is bij het Nonnenven (coördinaten 250-437) een imago *Cordulegaster boltonii* waargenomen, waarover verdere details ontbreken (libellenbestand).
2. Onlangs werd de vondst van een vrouwtje uit Menaldum bekend (Bouma & Witte, 1997). De vondst werd gedaan op de stoep. Het was 'volop zomer' van vermoedelijk 1979.
3. In augustus 1987 hebben twee jeugdbonders een grote libel zien vliegen bij Ubbergen op de grens met Duitsland, vlak bij het Wylerbergmeer (193.5-426.5). Ter plekke hebben ze hem gedetermineerd als 'tijgerlibel', een naam die wel gebruikt werd voor *Cordulegaster boltonii* (mond. med. L. Lankreijer).

4. Uit de Amsterdamse Waterleidingduinen is een melding van Bart Noort uit de periode 1986-1989 (Wasscher, 1996 p. 13).
5. Van Zeeuws Vlaanderen is de soort gemeld uit Heikant, 28 juli 1996 (H.D. Verlinde, in brief aan CWNO dd. 15 10 96)
6. Op 11 augustus 1996 is een mannetje waargenomen bij de Geleenbeek (193-323) (CWNO, 1997).

Slechts twee van deze waarnemingen (de nummers 2 en 6) zijn aangemerkt als "waarschijnlijk tot zeker". De overige zijn door gebrek aan bewijs aangemerkt als "onzekere waarnemingen".

Zwervers elders in Noordwest Europa.
Uit België bleken individuen waargenomen ten westen van Brussel te wijzen op een geïsoleerde populatie in de Vlaamse Ardennen, tussen Ronse en Geraardsbergen. (Van Uytvanck, 1995; De Knijf, 1995).
Uit Duitsland zijn waarnemingen bekend van imago's op 10-15 km van het vaste verspreidingsgebied in het Swarzwald (brief 21 08 99, G. Jurzitza).
Uit Ierland is een waarneming van een *Cordulegaster* spec. die op 24 augustus 1986 van dichtbij is geobserveerd bij Firkeel in Co Cork (zuidwest Ierland). Dit is 325 km van de dichtstbijzijnde populatie van *C. boltonii* (in ZW Wales) (Merritt *et al.*, 1996). Omdat dit de enige Ierse waarneming van een *Cordulegaster* is en de soortidentiteit niet met zekerheid bekend is is de waarneming niet opgenomen op de verspreidingskaart in de engelse atlas.

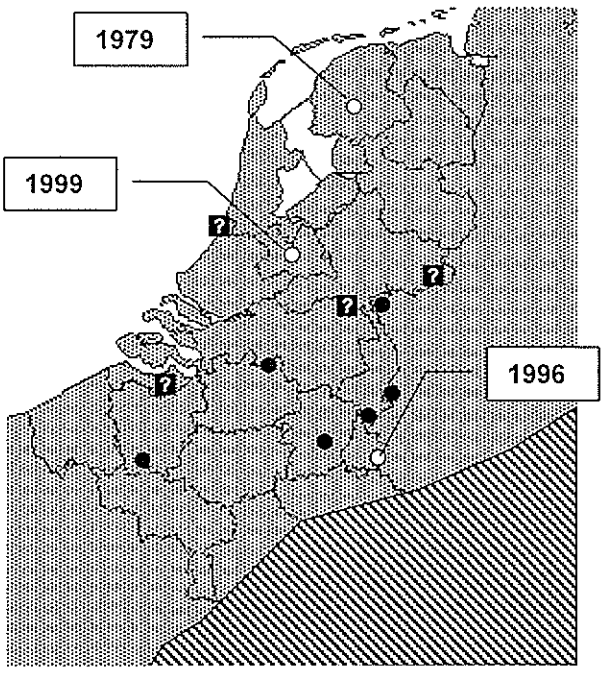

Figuur 1: Verspreiding van de Gewone bronlibel *Cordulegaster boltonii* in Nederland en omringende landen
Legenda:
Open cirkels: waarschijnlijk tot zekere zwervers in Nederland, met jaartallen
Vraagtekens: onzekere waargenomen zwervers
Gesloten cirkels: populaties in de Benelux in het afgelopen decennium
Gearceerd gebied: globaal areaal waar de soort vrij algemeen is

Ook uit Engeland zijn er meerdere meldingen van afwijkende plaatsen, waarvan de juistheid van de waarnemingen niet zijn aangetoond (brief 04 09 99 A. Parr).

Vliegtijden
In Nederland zijn maar weinig studies naar de vliegtijd van *Cordulegaster boltonii*. Hermans (1992) vond in de Meinweg bij 35 waarnemingen de uiterste vliegdata 27 mei (1976) tot 26 juli (1983).
In Engeland is de vliegtijd van begin juni tot begin september.
In België is de vliegtijd van de populatie in de Vlaamse Ardennen juli en vooral de eerste helft van augustus met een uitschieter tot 30 augustus 1994.

Verspreiding
De verspreiding van *Cordulegaster boltonii* is aangegeven op kaart 1 (Michiels, *et al.*, 1986; Schorr, 1990; Wasscher *et al.*, 1995).

Voorkomen in steden
Over het voorkomen van de soort in steden zijn geen gegevens bekend. Noch Wasscher (mond.med.) noch Jurzitza (in e-mail) hebben van waarnemingen gehoord. Parr (in e-mail) weet van één geval in Engeland waar een vrouwtje binnenshuis eieren afzette op een vloerkleed. Dit was echter vlak bij het natuurlijke biotoop van de soort.

Conclusies
1. Er zijn verschillende waarnemingen, zowel uit Nederland als uit het buitenland, die duiden op zwerfgedrag.
2. Zwerfgedrag treedt vooral op in de nazomer (juli/augustus), aan het eind van de vliegtijd van de soort.
3. Waarnemingen uit augustus zijn niet uitzonderlijk voor *Cordulegaster boltonii*, hoewel uit Nederland maar weinig augustus-waarnemingen bekend zijn.
4. *C. boltonii* is niet vaker in bebouwde omgeving waargenomen

Discussie
Hoewel de mogelijkheid van versleping van een levend dier in een auto niet is uit te sluiten lijken we hier toch te maken te hebben met een individu dat op eigen kracht Utrecht heeft bereikt. De kans dat in de nabije omgeving van de vindplaats een tot nu toe onbekende populatie van *C. boltonii* aanwezig is lijkt mij klein. In de Oude Gracht plant de soort zich zeker niet voort. De verdroogde beekjes op de Utrechtse Heuvelrug lijken ook geen geschikt voortplantingsbiotoop.
Mogelijk is het dier met dezelfde luchtstroom als de vele *S flaveolums* of de (oostelijke) zweefvlieg *Helophilus affinis* meegekomen. Dan kan het dier afkomstig zijn van een van de populaties die op een kilometer of 100 van de Nederlandse grens in Duitsland aanwezig zijn. Vlak over de grens bij Nijmegen is wellicht nog een kleine populatie aanwezig. Dat is 70 kilometer van Utrecht verwijderd. Grote populaties zijn in midden België en midden Duitsland aanwezig (allebei op zo'n 200 km afstand).

Dankwoord
Marcel Wasscher heeft zeer geholpen met informatie en discussie, waarvoor mijn grote dank. Daarnaast wil ik Adrian Parr, Gerhardt Jurzitza en Reinhard Jödicke danken voor de

informatie uit het buitenland en Liesbeth Bakker voor de bijzondere film-avond.

Literatuur

Bouma, H. & R. Witte. Een libel uit de oude doos. – NVL-Nieuwsbrief 1997 (1) nr 3: 3.
CWNO, 1997. – NVL-Nieuwsbrief 1997 (1) nr 1: 5-7.
Hermans, J.T. 1992. De libellen van de Nederlandse en Duitse Meinweg (Odonata). – Stichting Natuurpublicaties Limburg , Maastricht.
Knijf, G. De, 1995. Nog meer over de Vlaamse Ardennen en zijn populatie Cordulegaster boltoni. – Gomphus 1995 (11):10-13.
Merritt, R., N.W. Moore & B.C. Eversham 1996. Atlas of the dragonflies of Britain and Ireland. – Centre for Ecology and Hydrology, Nature Environment Research Council, London.
Michiels, N., A. Anselin, P. Goffart & M. van Mierlo 1986. Voorlopige verspreidingsatlas van de libellen (Odonata) en het Groothertogdom Luxemburg. –Euglena 5 (2) / Gomphus 3 (2): 1-36.
Schorr, M., 1990. Grundlagen zu einem Artenhilfsprogramm Libellen der Bundesrepublik Deutschland. – Bilthoven.
Uyvanck, J. Van ,1995. Een vergeten populatie van Cordulegaster boltoni in de Vlaamse Ardennen. – Gomphus 1995(11): 7-9.
Wasscher, M. Th., 1996. Libellen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Verkennende inventarisatie 1995. Stichting European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden, Gemeentewaterleidingduinen Amsterdam.
Wasscher, M., R. Ketelaar, M. van der Weide, A. Stroo, V. Kalkman, N. Dingemanse, H. Ingberg & I. Tieleman 1995. Verspreidingsgegevens van de Nederlandse libellen. Samengesteld door NJN, JNM, NLO & EIS. – Bijlage Nieuwsbrief EIS-Nederland 23.

Wouter van Steenis
W.vanSteenis@Natuurmonumenten.nl

Late waarneming van een Gewone oeverlibel *Orthetrum cancellatum*

Het jaar 1999 stond voor Vogelbescherming Nederland in het teken van het 100-jarig jubileum. Op 15 en 16 oktober was er een groots evenement voor de leden georganiseerd in het park Ecodrome te Zwolle.
Als lid van de KNNV vogelwerkgroep verleende ik mijn medewerking als excursieleider. Gezien de prachtige weersomstandigheden tijdens het weekeinde was dat absoluut geen onaangenaam tijdverdrijf. Hoewel het 's nachts licht vroor, liep de temperatuur overdag op in de richting van 16 graden. Op beschutte plekken zelfs tot een graad of 18. Er ontstond veel thermiek met als gevolg roofvogeltrek met ondermeer grote aantallen buizerds. Dankzij het fraaie weer waren er ook hier en daar nog actieve vlinders en libellen te bespeuren. Op het terrein van Ecodrome zijn flinke vijverpartijen aangelegd. Inmiddels hebben die zich aardig ontwikkeld met een weelderige oeverbegroeiing.
Op zaterdag 15 oktober nam ik daar een Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*) waar. Onmiskenbaar vanwege het blauwberijpte achterlijf en de typische vlucht. Hij had zitten zonnen op de leuning van een bruggetje in de luwte van hoge lisdoddes. Aangezien de vliegtijd van deze soort loopt van begin juni tot half augustus (vroegste waarneming: 4 april en laatste: 26 september), kun je stellen dat het hier om een behoorlijk late waarneming gaat. De buitengewoon zonnige, warme nazomer en herfst van dit jaar zullen voor veel libellensoorten tot wat langere vliegperiodes hebben geleidt. Verder is het nooit uitgesloten dat zwervers uit zuidelijker streken ons in die periode nog weten te bereiken. Andere soorten die ik die dag waarnam waren enkele exemplaren van de Steenrode heidelibel *Sympetrum vulgatum* en een Paardenbijter *Aeshna mixta*.

Evert Ruiter
Cornelis Houtmanstraat 10
8023 EA, Zwolle
038 4550891

Een *Aeshna*'tje meer of minder.....

Tussen Zwolle en Dalfsen ligt landgoed De Horte. Het landhuis is al jaren in gebruik als kantoor van Landschap Overijssel. Bij het huis hoort een prachtige klassieke, door hoge beuken omsloten tuin.
Het geometrisch aangelegde padenstelsel heeft als middelpunt een kleine ronde vijver. Het wateroppervlak van dit vijvertje is bedekt met, deels ver boven het water uitstekende, waterliebladeren. Voor libellen bepaald geen interessante plek. Toch vond een Blauwe glazenmaker-vrouwtje dit vijvertje in de zomer van 1997 de uitgelezen plek om eens flink wat eitjes af te zetten. Op 29 juli 1999 verzamelde ik er 70 larvenhuidjes. Vanwege het gebrek aan stengels, takken, of stenen verkoos een groot aantal larven de mogelijkheid om via het gras van de schuin oplopende vijverkant het water te verlaten. De uitsluipende insecten vielen hulpeloos ten prooi aan vlaamse gaaien, grote lijsters, egels, spitsmuizen.... Wie zal het zeggen? Het gras lag bezaaid met tientallen afgebeten vleugels, vaak netjes naast een exuvium. Een libellenslachting in een idyllisch oord. Gelukkig waren er ook heel wat libellen uitgeslopen op lelieblader. Tussen al die *Aeshna cyanea*-huidjes bevond zich ook 1 huidje van een Bloedrode heidelibel *Sympetrum sanguineum.*
Zeventig larven in een vijvertje met een omtrek van 25 meter. Een lage waterstand, hooguit 80 centimeter diep en een aflopende kant. Als je uitgaat van een vijverbodem van ruwweg 20 meter in omtrek, dan praat je over een oppervlakte van 12,9m². Dat is ruim 5 libellenlarven per m². Hoeveel eitjes zet een vrouwtjeslibel af, hoeveel larven vreten elkaar of andere (*Sympetrum*)larven op, wat valt er überhaupt te vreten in een modderige vijverbodem tussen verrotte lelieblader en andere drab? Enfin, minimaal zeventig larven zagen kans er te overleven, op te groeien en uit te sluipen. Als er nu uiteindelijk 30 of 40 als volgroeide libel hebben mogen rondvliegen, dan is dat nog altijd een mooie opbrengst voor zo'n kleine vijver.

Evert Ruiter

Laatste Nieuws

Een in september 1999 op een olie platform ten noordoosten van Engeland gevonden libel, lijkt een Amerikaanse *Pachydiplax longipennis* te zijn. K.-D. was diegene die de door Adrian Parr in een e-mail genoemde kenmerken in die richting vertaalde. De vondst zou dan terug te leiden te zijn naar de orkaan Floyd die van 7 tot 17 september langs de Amerikaanse Oostkust raasde.

De *Brachytron*-redactie is op zoek naar een nieuwe redactielid die de vormgeving van Victor Mensing wil gaan overnemen. Gezocht wordt naar iemand die ervaren is met vormgeving, maar die ook toegang heeft tot goede apparatuur en die affiniteit heeft met libellen.